

En dag i pöjkåren begav sig Emil Banefjord och Anders Persson till Sven Lindberg på Kromsö. Där följande händelse utspelades sig.

Karbidlampan.

Ett minne från första världskriget.

Först vill jag tala om, att händelsen för denna berättelse timade anno 1914-10. År och dag hör mindre till saken. Det var i alla fall under den tid, då vi hugnades med sockerkort, brödkort, tobakskort, smörkort, kysskort med flera kort av onämbart slag. Det var då, som lukten av nybakat bröd, kom dräglet att rinna i strömmar ur käftarna och åsynen av en smällfet nasse kunde komma ögon att tråna av lystnad och längtan likt blicker hos en tjuvlysten skata. Det var under den tid man på ett realistiskt sätt återvände till våra förfäders primitiva belysningsanordningar med osande talgödnkar och torrvedsstickor samt rykande handstöpta ljus. Den gamla hederliga fotogenlampan hade trängts undan av ilska fräsande karbidlampor, vilka varje kväll höll familjens medlemmar icke blott med ljus utan även i den spänning, som man lever i inför en väntad explosion. Det var liksom att ha kriget på nära håll, ja så nära, att man blott behövde sträcka ut handen för att nå verkligheten. Det var liksom laddat runt omkring.

- Ska du gå med till Kromsö? -

Frågan kom helt omotiverad från Nils Pers Sven en söndagseftermiddag, då vi tillfälligtvis hade råkats.

- Mårten därute har funderat upp en karbidlampa. Han sa, att vi kunde komma ut och titta på den.-

När Mårten på Kromsö "funderat ut" någonting, kunde man ge sig tusan på, att det var något extra ordinärt, och hade han dessutom erbjudit sig att demonstrera uppfinningen, var en lyckad tillställning inom räckhåll. Alltnog, inga betänkligheter, - kurs direkt Kromsö.

Varför denna lilla torva av vår jord fått namnet Kromsö är mig obekant. Namnet låter löjligt, ty någon ö finns inte. Det enda större vatten, som synes i närheten, är torvgravarna på Wiss mosse. Karhända har den i gångna tider varit kringfluten av vatten. I så fall måste denna plats ha varit en idyll, ty något av idyll finns ännu kvar. Sagor och sägner ha åtskilligt att berätta om Kromsö och om traditionen är riktig, skall den under snapphanarnas dagar varit ett kärt tillhåll för dessa herrar. Numera finns där blott Mårtens rödmålade stuga, som med sina vita knutar lyser vänligt inbjudande till en var, som kommer dit.

Bara gubben är hemma!-

Det är Sven, som gör reflektionen, då vi närmar oss Kromsö. Jo, ingen tvekan, halvdörren står på glänt. Det är ett säkert tecken på, att stugans ägare dväljes innanför dess väggar.

Vi tittar in i den skumma förstugan om man nu kan kalla den så - öppnar den andra halvdörren och stiger in på farstugolvets flata stenar, som är illa tillpassade, så att man får se sig för, var man går. Ett lyft på dörrklinkan till stugan och dörren går motsträvt upp, gnällande och knarrande på rostiga och osmorda gångjärn. Att knacka på innan man stiger in kommer inte ifråga. Sådant skulle verka högfärdigt och hör inte samman med umgängesvanorna här uppe på åsen.

Inne i stugan är tyst och stilla. Endast dalaklockans jämna tickande stör tystnaden. Ingen levande varelse syns till utom katten Stina, som sin vana trogen ligger på byrån vid ena kortväggen, försänkt i den ljuvligaste eftermiddagsslummer. Vid vårt inträde vaknar hon, reser sig till hälften, visar sitt tandfyllda, ljusröda gap i en oerförlig gäspning, sträcker på sig ett tag, lägger sig tillrätta igen och somnar in på nytt, därmed antydande hur lite vårt besök intresserar henne. Om hon vetat, på vilket brutalt sätt hennes siesta skulle bli störd inom några få minuter, skulle hon säkerligen icke så helt nonchalerat oss.

-Vi får se, om han håller till utomhus, - sa Sven.

Vi gick ut och gjorde en lov kring stugan. Vid ena gaveln var en pinna-
stege upprest och ovanför den stod gavelluckan öppen. Någonstans inifrån
hördes en lockande, smekande röst, som nådde våra öron. Sven klättrade
upp på stegen, så att han kunde se in på vinden. Han vinkade åt mig och
gjorde samtidigt en varnande gest med handen, vilket jag uppfattade så,
att tystnad borde iakttagas. Han makade sig åt sidan, så att även jag
fick plats på stegen.

Inne på den halvskumma vinden utspelades en dråplig scen. Vinden delades
i två hälfter av en väldig skorstensmur, som var två till tre meter i
fyrkant nere vid golvet, varifrån den så småningom avsmalnade uppåt till
ungefär sin halva storlek, innan den fortsatte ut genom halmtaket. Vid
ena sidan, där bakugnen sköt ut, fanns inga golvbräder, utan där låg
storvirkesläggningen bar. På denna måste man balansera, om man ville gå
runt skorstenen, och det var just vad Mårten gjorde, förföljande en stor
tigerstrimmig katt, ett djur av sällsynt vackert slag. Spänstig och
graciös i sina rörelser och ständigt på vakt mot varje överrumpling från
sin förföljare löpte katten runt skorstenen med Mårten tätt efter. Det
var en lek med kattens liv som insats. Kattens liv som vinst för katten,
kattens död som vinst för förföljaren. I Mårtens ögon lyste mordlust,
där han med smygande lätta steg smög sig efter katten med dubbelbössan
i handen färdig att skicka iväg en dödande hagelsvärm, så fort hans offer
kom i skjuthåll. Men varje gång Mårten kom till den sidan av skorstens-
muren där golvbräder saknades, nödgades han förflytta bössan ur skjutläge,
och då passade katten på att sätta sig i säkerhet på motsatta sidan.
Mårten var emellertid en ihärdig gammal jägare och visste, att förr eller
senare skulle katten begå ett misstag i sin vaksamhet och då skulle hans
öde vara avgjort. Därför fortsatte han sitt till synes meningslösa för-
följande, under det han ideligen upprepade: "Kisse lille, kisse lille,
kiss, kiss, kiss"- och skulle troligen fortsatt därmed tills han nått sitt
mål, om jag icke avbrutit jakten med ett brutalt: "Goddag Mårten!"

Mårten tittade upp, och katten, som möjligen trodde, att ännu fler
förföljare gjort sin entré på arenan, passade på att smita ut genom
ett hål i halmtaket nere vid takskägget.

- Na, na, na, - det var en stående indledning till varje konversation
Mårten började - nu, nu, nu, smet den jäveln, å nu dröjer de säkert,
ingan han kommer igen. De va en dröftakatt, å den jäveln har länge
sprunged etter min Stina, å i da skulle ja nock klippt en om inte
I kommed å gjort skitt å alltihob. Men na, na, na, han kommer väl igen å då -----

Vi kom för att titta på Mårtens karbidlampa, - sa Sven för att
leda Mårten in i nya tankebanor.

-Jaså, jaha, ja de va sant, ja sa ju te nom häromdan ad han konne
komma hid, så skulle ja visa nom här min lampe bränner,
Jå va så goa å ing i stuan, så ska vi titta på anordningarna. -

Jag hoppade kvickt ner från stegen, när jag såg vilken nonchalans Mårten fällde ner hanarna på dubbelbössan under det piporna pekade än hit och än dit, medan han samtidigt plockade ur patronerna.

När vi kom in i stugan, kisade Stina ett ögonblick med ena ögat, satte spinnrocken igång för en stund men sov strax därpå lika ostört igen. Mårten hängde bössan på en spik innanför dörren, slängde av kavajen av hemvävt vadmal varunder han bar dubbelknäppt manchesterväst, münsterstickat förhänge och vadderade muddar. Även dessa plagg krängdes av och hamnade liksom av tillfällighet på en stol invid sängen, men ändock gav intryck av att komma på rätt plats.

Han var kostelig att skåda den gamle Mårten. Ögonen plirade illmarigt i det skäggslutna ansiktet. Ibland kisade han med ena ögat åt ett håll och i nästa ögonblick med det andra åt ett annat, så att man var aldrig säker vart han riktade sina blickar. Lapparna på byxorna var döttrocklade av ovana händer, men var stadigt isatta och tålde att slita på. Han stegade omkring i stugan på långa gängliga ben, instoppade i vita ullgarnsstrumpor och handgjorda träskor. Det stora böljande helskägget - Mårtens stolthet - inramade det till synes godtrogna ansiktet och fortsatte långt neråt magen. I vanliga fall hölls det i styr av den helknäppta manchestervästen, som Mårten alltid hade som skydd över sitt säregna uttryck för sin manlighet, men här inne i stugan lät han det ohämmat breda ut sig över ansikte bröst och mage.

Det var mycket att pyssla och pillra med innan Mårten hade samlat ihop alla remedjorna, som erfordra inför demonstrationen. De huvudsakliga delarna bestod av en gammal fotogenkanna, en droppflaska och en kork till denna och så karbid förståss. Mårten plockade ner några karbidbitar i fotogenkannen. Han slog vatten i droppflaskan, skar med fällekniven ett hack i korken till flaskan. Då han höll upp flaskan mot det snålt inströmmande ljuset från fönstret, kunde knappast något vattendropp förnimmas. -" Ja får nock ta större hål, - "kommenterade mårten. Fällekniven fick åter göra tjänst, och nu droppade vattnet ordentligt. Ett par justeringar till av skåran i korken tycktes vara nödvändiga, men så småningom var Mårten belåten och heit frankt vände han upp och ned på flaskan och satte densamma i halsen på fotogenkannen, varifrån ett misstänkligt ljud hördes. "Nu ska ni snart få se, " sa Mårten. Han satte näsan till kannans urenappningshål och luktade. " Nu luktar dä gas," sa han och drog eld på en tändsticka och satte till pipen och då --- Fang!! Kannan flög som skjuten ur en kanon upp i taket. I samma ögonblick for Stina som en raket över mitt huvud rakt på dörren. Där stannade hon ett ögonblick, vände sina skräckslagna blickar runt stugans väggar, och med ett ängsligt jamande satte hon sig i säkerhet ute i det fria. Och Mårten. Sett från min sida märkte jag ingenting. Men så vände han sig om mot mig och då " o ve och fasa". Då såg jag förödelsens styggelse! Från högra sidans midja snett uppåt vänstra örat fanns igenting kvar av Mårtens ståtliga skägg. Han satt på golvet nu, Mårten! Strax innan hade han stått lutad över sin uppfinning, som nu satt inborrad i en bjälke uppe i taket.

Det dröjde en stund innan någon sa något, men så sa Sven: Hur står det till? --- Aa-- skitt, nå me ä dä inte så falit. Skägget vöjser snart ud igen, men varre ä dä ma katten, den går väl inte nära bölet etter ditta o dröftakatten får ja nock alri sjuda --".